

BELGISCHE SENAAT

ZITTING 1961-1962.

1 MAART 1962.

Ontwerp van wet houdende goedkeuring van het Verdrag tot regeling van de conflicten tussen de nationale wet en de wet van de woonplaats, afgesloten op 15 juni 1955, te 's-Gravenhage.

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE VOOR
DE BUITENLANDSE ZAKEN (1)
UITGEBRACHT DOOR DE HEER ORBAN.

DAMES EN HEREN,

Dit wetsontwerp werd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers zonder bespreking goedgekeurd in haar vergaderingen van 28 april 1959 (onderzoek en stemming) en van 30 april 1959 (naamstemming).

Vooraf een opmerking :

De woorden « wanneer rechtsconflicten rijzen tussen twee of meer Staten » in het derde lid van de memorie van toelichting hebben in het geheel geen betrekking op de conflicten tussen de twee *Staten* als zodanig, gelijk uit een woordelijke interpretatie van de tekst zou kunnen volgen, maar betreffen de conflicten tussen *onderdanen* van verschillende Staten.

Het wetsontwerp beoogt dus de bekraftiging van het Verdrag van 's-Gravenhage van 15 juni 1955, waarbij de Staten die het Verdrag hebben ondertekend, nader hebben willen bepalen welke wet zal worden toegepast bij conflicten tussen hun respectieve onderdanen.

(1) De volgende leden hebben aan de beraadslagingen van de Commissie deelgenomen :

De heren Struye, voorzitter; Crommen, Baron de Dorlodot, Dekeyzer, de la Vallée Poussin, De Winter, Duvieusart, Gillon, Moreau de Melen, Baron Nothomb, Rassart, Van Bogaert, Van Hemelrijck en Orban, ver slaggever.

R. A 5696.
Zie :

Gedr. St. van de Kamer van Volksvertegenwoordigers :

63 (Zitting 1958-1959) :
1 : Ontwerp van wet;
2 : Verslag.

Handelingen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers :
28 en 30 april 1959.

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1961-1962.

1er MARS 1962.

Projet de loi portant approbation de la Convention pour régler les conflits entre la loi nationale et la loi du domicile, conclue à La Haye, le 15 juin 1955.

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DES AFFAIRES ETRANGERES (1)
PAR M. ORBAN.

MESDAMES, MESSIEURS,

Le projet de loi soumis à la Commission des Affaires Etrangères du Sénat a été approuvé sans discussion aucune à la Chambre des Représentants dans ses séances du 28 avril 1959 (examen et vote) et du 30 avril 1959 (vote nominatif).

Une remarque préliminaire semble s'imposer :

Lorsqu'il est dit à l'alinéa 3 de l'exposé des motifs « lorsque des conflits de droit naissent entre plusieurs *Etats* », il s'agit bien entendu non pas, comme le texte littéralement interprété pourrait le faire croire, de conflits qui opposent comme tels l'un à l'autre deux *Etats*, mais de conflits entre sujets d'*Etats* différents.

Le projet de loi tend donc à ratifier la Convention de La Haye du 15 juin 1955, par laquelle les *Etats* signataires ont voulu déterminer la loi qui sera applicable dans les litiges qui se meuvent entre leurs ressortissants respectifs.

(1) Les membres suivants ont participé aux délibérations de la Commission :

MM. Struye, président; Crommen, le baron de Dorlodot, Dekeyzer, de la Vallée Poussin, De Winter, Duvieusart, Gillon, Moreau de Melen, le baron Nothomb, Rassart, Van Bogaert, Van Hemelrijck et Orban, rapporteur.

R. A 5696.
Voir :

Document de la Chambre des Représentants :

63 (Session de 1958-1959) :
1 : Projet de loi;
2 : Rapport.

Années de la Chambre des Représentants :
28 et 30 avril 1959.

Het Verdrag van 's-Gravenhage had te kiezen tussen het internationaal privaatrecht van de Staat waar het geschil aanhangig is gemaakt en de *wet van de woonplaats*. Het heeft deze laatste verkozen.

Dit is de grondgedachte, die zeer duidelijk uitgedrukt is in de artikelen 1 en 2 van het Verdrag. De artikelen 3 tot 8 voorzien in enkele uitzonderingen op dit beginsel, terwijl de artikelen 9 tot 13 betrekking hebben op de inwerkingtreding, de werkingsfeer en de duur van het Verdrag.

Een eerste punt vraagt opheldering : Wat dient te worden verstaan onder woonplaats ?

In de Belgische en Franse wetgeving wordt daaronder verstaan de plaats van het hoofdverblijf van een natuurlijk of rechtspersoon (art. 102 B. W.). Artikel 5 daarentegen verstaat onder woonplaats de plaats waar een persoon gewoonlijk verblijft. Hier schuilt de enige werkelijke moeilijkheid, die bij de goedkeuring van het Verdrag naar voren treedt.

Is deze bepaling van artikel 5 van het Verdrag niet in tegenspraak met het op 11 mei 1951 te 's-Gravenhage gesloten Verdrag betreffende het internationaal privaatrecht ? De Raad van State meent van wel. Terwijl artikel 1, zo zegt hij, van de eenvormige wet (verdrag van 1951) de qualificatie van de woonplaats aan de *lex fori* onderwerpt — de wet van de plaats waar de eis wordt ingediend —, omschrijft artikel 5 van het onderhavige verdrag de vrijwillige woonplaats als de plaats waar een persoon *gewoonlijk verblijft*.

Anderzijds vestigt de heer van Rijckevorsel, lid van de Nederlandse Tweede Kamer, in zijn verslag aan de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad van 22 april 1959 (document 13-4) de aandacht van de Raad er op dat «deze verdragen of overeenkomsten niet op elkaar zijn afgestemd en bijgevolg soms met elkaar in tegenspraak zijn». Als voorbeeld wijst hij juist op de toestand waarop de Raad van State onze aandacht had gevestigd en waarvan wij hierboven gewag hebben gemaakt.

In zijn verslag van 17 maart 1959 aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers (Gedr. St. 63, zitting 1958-1959, nr 2) heeft ook de heer Pierson de aandacht gevestigd op deze «dualiteit». «Uw Commissie, zo zei hij, constateert dat ons binnelandse recht, zodra de Kamers hun goedkeuring aan het Verdrag zullen hebben gehecht, twee bepalingen van de «woonplaats» zal bevatten : de ene geldt voor de onderhorigen van de Staten die het Verdrag van 15 juni 1955 hebben ondertekend — verdrag dat thans aan onze goedkeuring wordt onderworpen — en stemt overeen met de *gewone verblijfplaats*, de andere voor de Belgen onderling of voor de onderhorigen van de Staten die het Verdrag van 15 juni 1955 niet hebben ondertekend — en stemt overeen met het *hoofdverblijf* (art. 103 B.W.). Daarom was hij van oordeel dat de tekst van artikel 102 van het B. W. zou moeten worden gewijzigd door het begrip *hoofdverblijf* te vervangen door het begrip *gewone verblijfplaats*.

Devant le choix entre le droit international privé du pays dont les juridictions sont saisies du différend, et la *loi du domicile*, la Convention de La Haye a opté pour cette dernière.

C'est là l'idée fondamentale et la règle se trouve exprimée avec netteté aux articles 1er et 2 de la Convention. Les articles 3 à 8 prévoient certaines dérogations au principe ainsi énoncé, tandis que les articles 9 à 13 énoncent la mise en application, l'étendue du champ d'application et la durée de la Convention.

Une première question s'impose : Que faut-il entendre par *domicile* ?

Les lois belge et française entendent par là le lieu du principal établissement d'une personne physique ou morale (art. 102 C.C.). L'article 5 de la Convention précise au contraire que le *domicile* est le lieu où une personne réside habituellement. C'est ici que se présente la seule difficulté réelle que l'approbation de la Convention fait surgir.

Cette disposition de l'article 5 de la Convention n'est-elle pas en contradiction avec le Traité sur le droit international privé signé à La Haye le 11 mai 1951 ? Le Conseil d'Etat l'a estimé. Alors que, dit-il, l'article 1er de la loi uniforme (traité de 1951) abandonne la qualification du *domicile* à la *lex fori* — loi du lieu où est portée la demande —, l'article 5 de la Convention définit le *domicile volontaire* comme le lieu de la *résidence habituelle*.

D'autre part, M. Van Rijckevorsel, membre de la Seconde Chambre Néerlandaise, dans son rapport présenté au Conseil interparlementaire consultatif de Benelux, le 22 avril 1959 (document 13-4) attire l'attention du Conseil sur le « manque de coordination entre divers traités ou conventions, ce qui a comme conséquence qu'ils sont parfois contradictoires ». Il cite précisément, à titre d'exemple, la situation sur laquelle le Conseil d'Etat avait attiré notre attention et que nous venons de signaler.

A son tour, M. Pierson, dans son rapport du 17 mars 1959 présenté à la Chambre des Représentants (document 63, session de 1958-1959, n° 2), signalait cette «dualité». «Votre Commission constate, disait M. Pierson, que notre droit interne contiendra, dès que les Chambres auront donné leur assentiment à la Convention, deux définitions du «*domicile*» : l'une valable à l'égard des ressortissants des Etats signataires de la Convention du 15 juin 1955 — que l'on nous demande aujourd'hui d'approuver — et équivalant à la *résidence habituelle*, l'autre valable entre Belges ou pour les ressortissants non signataires de la Convention du 15 juin 1955 — et équivalant au *principal établissement* (art. 102 C.C.) ». Il en tirait la conclusion qu'il y aurait lieu de modifier le texte de l'article 102 du C.C. en remplaçant la notion de *principal établissement* par celle de *résidence habituelle*.

Is deze schijnbare tegenstrijdigheid ook feitelijk gegrond en is ze een voldoende reden om voorbehoud te maken tegen de goedkeuring van een verdrag dat de Kamer van Volksvertegenwoordigers eenparig heeft aangenomen?

Het Departement van Buitenlandse Zaken denkt er anders over. Naar zijn mening geeft de eenvormige wet (1951) geen bepaling van de woonplaats. Die wet beperkt er zich toe als beginsel te stellen dat de woonplaats van een persoon bepaald wordt zonder acht te slaan op eisen die een Staat aan vreemdelingen zou kunnen stellen voor het verkrijgen van een woonplaats binnen zijn gebied.

De bij het protocol van 17 april 1948 ingestelde Belgisch-Nederlands-Luxemburgse Studiecommissie heeft in haar commentaar op artikel 1 van de eenvormige wet de betekenis van dit artikel nader toegelicht als volgt :

« Het tweede lid geeft een algemene bepaling omtrent de betekenis van de uitdrukking « woonplaats » die in verschillende artikelen van het tractaat gebruikt wordt (zie b. v. artikel 5, lid 2, artikel 12, artikel 13, artikel 15, artikel 17, artikel 21).

« Het tractaat regelt niet in het algemeen volgens welke wet de technische termen van de in het tractaat opgestelde regels moeten uitgelegd worden (de z.g. vraag der qualificatie), ook dus niet ten aanzien van de term « woonplaats ». Hier wordt alleen bepaald, dat bij de vaststelling, waar iemand zijn woonplaats heeft, geen rekening mag gehouden worden met de eisen, die een Staat aan vreemdelingen voor de verkrijging van een woonplaats binnen zijn gebied stelt. M.a.w. de rechter mag aan een « domicile de fait » van een vreemdeling in enige Staat niet het karakter van een « domicile de droit » ontzeggen, omdat die persoon niet aan bepaalde vereisten voldoet, die dat land voor het verkrijgen van een woonplaats door vreemdelingen stelt. Gelijk bekend heeft dit verschil tussen een « domicile de droit » en een « domicile de fait » van vreemdelingen vooral in het Franse recht — ook op het gebied van het internationaal privaatrecht — een rol gespeeld. Krachtens de voorgestelde bepaling mag een rechter in een der tractaatlanden dit onderscheid niet maken. »

Men wil dus blijkbaar enkel beletten dat de woonplaats op deze bijzondere wijze zou worden bepaald. Er mag geen onderscheid meer worden gemaakt tussen « domicile de droit » en « domicile de fait ». »

Het Verdrag van 15 juni 1955 zal als leidraad dienen voor de rechters, d.w.z. dat dezen voortaan voor het bepalen van de woonplaats de gewone verblijfplaats als criterium zullen nemen. Wij hebben hier dus niet te doen met een tegenstrijdigheid maar wel met een aanvullende bepaling.

In een nota aan uw verslaggever merkt het departement op :

« De eenvormige wet geeft geen bepaling van de woonplaats, waarvan zij de beoordeling overlaat aan de rechter bij wie de zaak aanhangig is gemaakt en die zal moeten onderzoeken volgens welke wet het woord « woonplaats » moet worden geïnterpreteerd.

Cette apparente contradiction existe-t-elle en fait et est-elle une raison suffisante pour résérer l'approbation de la Convention que la Chambre des Représentants a votée à l'unanimité ?

Tel n'est pas l'avis du Département des Affaires Etrangères. Il estime que la loi uniforme (1951) ne définit pas le domicile. Elle se borne à poser comme principe que le domicile d'une personne est déterminé sans tenir compte des conditions auxquelles un Etat pourrait subordonner l'acquisition d'un domicile par des étrangers sur son territoire.

Dans le commentaire que donne de l'article 1er de la loi uniforme, la Commission d'étude belgo-néerlando-luxembourgeoise instituée par le protocole du 17 avril 1948, la portée de cet article est précisée comme suit :

« Le deuxième alinéa donne une définition générale de l'expression « domicile » employée dans plusieurs articles du traité (voir, par exemple : art. 5, al. 2, art. 12, art. 13, art. 15, art. 17, art. 21).

» Le traité ne détermine pas, d'une manière générale, suivant quelle loi les termes techniques figurant dans le texte, doivent être interprétés (question de la qualification), et il ne le fait pas davantage en ce qui concerne le terme « domicile ». L'article précise uniquement que, pour déterminer le domicile d'une personne, il n'y a pas lieu de tenir compte des conditions qu'un Etat peut imposer aux étrangers pour l'acquisition d'un domicile sur son territoire. En d'autres mots, le juge ne peut pas refuser la qualité de « domicile de droit » à un « domicile de fait » d'un étranger dans un Etat, parce que cette personne ne remplirait pas les conditions prévues dans ce pays pour l'acquisition d'un domicile par les étrangers. On sait que cette distinction entre le domicile de fait et le domicile de droit des étrangers a joué un rôle, spécialement en droit français, également dans le domaine du droit international privé. La disposition proposée ne permet pas aux juges des pays contractants de faire cette distinction. »

Il ne s'agit donc, comme on le voit, que d'exclure une manière particulière de déterminer le domicile : il ne pourra plus être fait de distinction entre « domicile de droit » et « domicile de fait ».

La Convention du 15 juin 1955 donnera désormais aux juges des directives, c'est-à-dire ils devront désormais, pour déterminer le domicile, prendre comme critère la résidence habituelle. Il s'agit donc en quelque sorte d'une disposition supplémentaire, mais non d'une contradiction.

Dans une note qu'il a bien voulu faire parvenir à votre rapporteur, le Département fait observer que :

« La loi uniforme ne définit pas le domicile, elle laisse l'appréciation de celui-ci au juge saisi, lequel aura à examiner suivant quelle loi le terme « domicile » doit être interprété. Elle laisse donc sans solution la question de la qualification du domicile.

Zij lost dus het probleem van de qualificatie van de woonplaats niet op. De Belgische rechter zal derhalve moeten beslissen of de woonplaats wordt bepaald krachtens de Belgische wet of krachtens een andere wetgeving, die omwille van het extern karakter van het conflict in de zaak betrokken wordt.

« Het Verdrag van 15 juni 1955 tot regeling van de conflicten tussen de nationale wet en de wet van de woonplaats daarentegen geeft in artikel 5 een bepaling van de woonplaats, te weten : « De plaats waar een persoon gewoonlijk verblijft ». Volgens dat verdrag zal de rechter, in het bovengenoemde voorbeeld, niet meer behoeven te onderzoeken krachtens welke wet de woonplaats van de man of van de echtgenoten moet worden bepaald tot vaststelling van het huwelijksgoederenstelsel, wanneer in het conflict onderdanen zijn betrokken van Staten die tot het verdrag zijn toegetreden. Hij zal die bepaling in artikel 5 vinden : de gewone verblijfplaats. Krijgt de rechter een geschil te beslechten tussen onderdanen van Staten die niet tot het Verdrag van s'-Gravenshage zijn toegetreden, dan zal hij wellicht niet door die bepaling van de woonplaats gebonden zijn en een andere regel mogen toepassen. In feite is er tussen de toepassing van een bindende regel van internationaal privaatrecht ingevolge een overeenkomst tussen sommige Staten en de toepassing van een andere regel met andere Staten niet de minste tegenspraak. De bewering van de Raad van State, dat eenzelfde conflict verschillende oplossingen zou kunnen krijgen naargelang de rechter voor het bepalen van de woonplaats uitgaat van de eenvormige wet of van het verdrag, lijkt dan ook onjuist. Nooit is de rechter vrij, om aan eenzelfde conflict deze of gene oplossing te geven en hij zal ook de keuze niet hebben om zulks te doen : de elementen van vreemdelingschap zullen bepalen of de eenvormige wet (met onderzoek door de rechter naar de op de bepaling van de woonplaats toepasselijke wet) dan wel het verdrag (met bepaling van de woonplaats) moet worden toegepast.

» Tot besluit zijn het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Ministerie van Justitie van oordeel dat er geen enkel bezwaar bestaat tegen het indienen van het wetsonwerp houdende goedkeuring van het Verdrag van 's-Gravenhage betreffende de conflicten tussen de nationale wet en de wet van de woonplaats. »

Tussen de ondertekenaars van het Verdrag van 15 juni 1955 zal de woonplaats voortaan bepaald worden volgens het begrip dat er in artikel 5 van gezegd verdrag door gedekt wordt.

Uw verslaggever meent deze beschouwingen te kunnen beamen.

Uw Commissie voor de Buitenlandse Zaken had het ontwerp van wet houdende goedkeuring van het Verdrag tot regeling van de conflicten tussen de nationale wet en de wet van de woonplaats, afgesloten op 15 juni 1955 te 's-Gravenhage, ter fine

Le juge belge aura donc à décider si le domicile doit être défini suivant la loi belge ou suivant une autre législation que le caractère d'extranéité du conflit peut mettre en cause.

» La Convention du 15 juin 1955 pour régler les conflits entre la loi nationale et celle du domicile définit, par contre, le domicile dans son article 5, à savoir : « Le lieu où une personne réside habituellement ». Suivant cette Convention, dans l'exemple cité ci-dessus, le juge n'aura plus à rechercher suivant quelle loi le domicile du mari ou des époux devra être défini pour déterminer le régime matrimonial lorsqu'il s'agira d'un litige mettant en cause des ressortissants d'Etats qui ont adhéré à ladite Convention. Il trouvera cette définition dans l'article 5 : ce sera la résidence habituelle. Sans doute, lorsque le juge sera saisi d'un litige entre ressortissants d'Etats qui n'ont pas adhéré à la Convention de La Haye ne sera-t-il pas lié par cette définition du domicile et appliquera-t-il une autre règle de conflit. Mais l'application d'une règle obligatoire de droit international privé suivant une Convention avec certains Etats et l'application d'une règle différente avec d'autres Etats ne constitue en réalité aucune contradiction. Il paraît dès lors inexact de dire, comme le fait le Conseil d'Etat, qu'un même litige serait exposé à recevoir des solutions différentes selon que le juge détermine la loi du domicile suivant la loi uniforme ou suivant la Convention. Ce ne sera jamais dans le même litige qu'il pourra appliquer l'une ou l'autre et il n'aura pas le choix d'appliquer l'une ou l'autre : ce seront les éléments d'extranéité qui imposeront l'application de la loi uniforme (avec recherche par le juge de la loi applicable à la définition du domicile) ou l'application de la Convention (avec définition du domicile).)

» En conclusion, il n'y a, de l'avis du Ministère des Affaires Etrangères et du Ministère de la Justice, aucun inconvénient au dépôt du projet de loi portant approbation de la Convention de La Haye sur les conflits entre la loi nationale et la loi du domicile. »

Entre les signataires de la Convention du 15 juin 1955 le domicile sera désormais déterminé par la notion qu'en donne l'article 5 de la dite convention.

Votre rapporteur croit pouvoir faire siennes ces considérations.

Votre Commission des Affaires Etrangères avait transmis le projet de loi portant approbation de la Convention pour régler les conflits entre la loi nationale et la loi du domicile, conclue à La Haye le 15 juin 1955, pour avis à votre Commission

voor advies verwezen naar uw Commissie voor de Justitie wegens de reeds vermelde juridische moeilijkheid, nl. de vraag of artikel 5 van dit Verdrag houdende dat de woonplaats de plaats is waar een persoon gewoonlijk verblijft, niet in strijd is met artikel 1 van de eenvormige wet gevoegd bij het Verdrag betreffende het internationaal privaatrecht, ondertekend op 11 mei 1961 te 's-Gravenhage, welke wet bepaalt dat de kwalificatie van de woonplaats aan de *lex fori* wordt overgelaten.

Op het ogenblik waarop om advies werd verzocht, was dit probleem van vrij groot belang omdat dat Verdrag toen spoedig goedgekeurd scheen te zullen worden. Maar sindsdien is evenwel gebleken dat de eenvormige wet niet zo spoedig en zelfs niet in haar huidige vorm zal worden bekragtigd.

De vraag of het U aangeboden Verdrag eventueel in strijd is met het Verdrag van 11 mei 1951 is derhalve nog alleen van theoretisch belang en uw Commissie voor de Justitie achtte het dan ook niet nodig daarover een advies te verstrekken.

De Commissie voor de Buitenlandse Zaken heeft, na kennis te hebben genomen van de mededeling van de heer De Baeck aan de Commissie voor de Justitie, het ontwerp van wet en dit verslag met algemene stemmen goedgekeurd.

De Verslaggever,
P. ORBAN.

De Voorzitter,
P. STRUYE.

de la Justice, à raison de la difficulté d'ordre juridique mentionnée ci-dessus. La question se posait, en effet, de savoir si l'article 5 de la Convention décideant que le domicile est le lieu où une personne réside habituellement n'était pas en contradiction avec l'article premier de la loi uniforme annexée au Traité relatif au droit international privé, signé à La Haye le 11 mai 1951, qui décide que la qualification du domicile est abandonnée à la *lex fori*.

Ce problème revêtait une importance assez considérable au moment où l'avis fut sollicité, parce que, à ce moment, l'approbation de ce Traité paraissait imminente. Depuis lors, il est apparu que la loi uniforme ne serait pas ratifiée à brève échéance ni même dans son texte actuel.

Dès lors, la question d'une contradiction éventuelle entre la Convention soumise à vos délibérations et le Traité du 11 mai 1951 ne présente plus qu'un intérêt théorique et il n'a pas paru nécessaire à votre Commission de la Justice d'émettre un avis à cet égard.

Ayant pris connaissance de la communication faite par M. De Baeck à la Commission de la Justice, la Commission des Affaires Etrangères a approuvé à l'unanimité le projet de loi ainsi que le présent rapport.

Le Rapporteur,
P. ORBAN.

Le Président,
P. STRUYE.